

Monika Kwiecińska-Zdrenka,

Aktywni czy bezradni wobec własnej przyszłości?

Młodzież wiejska na tle ogółu młodzieży, Toruń 2004

Zmiana społeczna w Polsce i problematyka rozwoju polskiej wsi to tematy obecnie aktualne. Stanowią przedmiot dyskusji polityków i ekonomistów, ale też poddawane są naukowym analizom.

Opisu fenomenu bezradności młodzieży wiejskiej dokonuje w swej książce Monika Kwiecińska-Zdrenka. Strategie życiowe młodzieży wiejskiej, ukazanej na tle ogółu młodzieży, stanowią przedmiot poszukiwań badawczych Autorki. Kategorią naczelną, wokół której koncentruje swoje rozważania, czyni bezradność. Zakłada, wbrew powszechnie panującym przekonaniom, iż nie można młodzieży wiejskiej określać jednoznacznie jako bezradnej i biernej. Kolejnym zastrzeżeniem jest traktowanie tej kategorii młodzieży jako takiej, bez uwzględnienia różnicowań panujących w jej obrębie (tu mowa jest o młodzieży chłopskiej, jako odrębnej grupie).

Monika Kwiecińska-Zdrenka prezentuje dwa sposoby analizy zjawiska bezradności – socjologiczne i psychologiczne. Zabieg ten pozwala na ukazanie wielości jego aspektów i uwarunkowań. Zainteresowanie socjologii budzą społeczne korelaty zjawiska, jego kontekst społeczny i kulturowy oraz polityczne następstwa. Autorka sygnalizuje tu niebezpieczeństwo społeczno-ekonomicznej marginalizacji młodzieży wiejskiej, które może powodować wzrost jej podatności na demagogiczne i autorytarne oferty polityczne. Koncepcje psychologiczne akcentują osobowościowe i jednostkowe uwarunkowania bezradności. Autorka wprowadza Czytelnika w krąg pojęć związanych z zagadnieniem bezradności. Przeciwnością bezradności stanowią podmiotowość społeczna i aktywność. Zestawienie tych opozycji daje nową, interesującą perspektywę oglądu fenomenu bezradności (Rozdział I – *Fenomen bezradności w ujęciu socjologii i psychologii*).

Źródła bezradności M. Kwiecińska-Zdrenka poszukuje w systemach społecznych (komunizm, faszyzm i liberalizm), w kulturze czy wreszcie w jednostkowym rozwoju. Na tym tle ukazuje specyfikę polskiej bezradności systemowej, widocznej wyraźnie w okresie socjalizmu. Korelacje między wszystkimi czynnikami mogącymi wywołać bezradność wskazują na złożoność i niejednoznaczność tego zjawiska. Są również argumentem potwierdzającym tezę o niemożności upatrywania źródeł bezradności w jednym tylko środowisku. W rzeczywistości polskiej będą to obszary wiejskie, których mieszkańcy charakteryzowani są jako oporna na zmianę, roszczeniowa i bezradna kategoria społeczna (Rozdział II – *W poszukiwaniu źródeł bezradności*).

Wieś postrzegana jest powszechnie jako obszar kumulacji problemów społecznych i ekonomicznych. To miejsce mało atrakcyjne, także dla jej mieszkańców. W kontekście zmian systemowych wsi polskiej Autorka ukazuje fenomen młodzieży wiejskiej i wiejskiej socjalizacji. Porusza również zagadnienie dziedziczenia bezradności jako jeden z efektów owej socjalizacji. Kwestią, która wydaje się być równie istotna, jest rola wsi w procesie zmian społeczno-ekonomicznych w Polsce oraz perspektywy rozwojowe wsi. Kreśli obraz wsi polskiej jako przestrzeni życia i planowania przyszłości przez młodzież. W tym kontekście pojawia się również problematyka marginaliza-

cji i wykluczenia społecznego, jako zjawisk w szczególny sposób dotykających obszary wiejskie w Polsce (Rozdział III – *Wieś i zmiana systemowa w Polsce*).

Autorka stawia szereg pytań dotyczących wsi i młodzieży wiejskiej. Między innymi, czy polska wieś jest bezradna wobec zmiany społeczno-gospodarczej w Polsce i czy bezradna jest młodzież wiejska. Padają również pytania o przyszłość młodych mieszkańców wsi, a w konsekwencji o perspektywę rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. Kolejnym problemem jest trwałość bezradności młodzieży wiejskiej jako efekt wiejskiej socjalizacji, utrwalającej dziedzictwo przeszłości lub, wręcz przeciwnie, przywołanej przez współczesne realia. Dalsze pytania dotyczą zasięgu omawianego zjawiska, charakterystyki kręgów społecznych nim objętych. W tym kontekście Autorka wprowadza pojęcie „bezradności nowej generacji”, związanej ze współczesnymi polskimi realiami systemowymi. Dynamika opisywanego zjawiska, jego stały bądź przejściowy charakter to kolejna ważna kwestia. I wreszcie równie istotne pytanie o czynniki utwierdzające lub osłabiające bezradność, rozumianą jako postawę życiową przyjmowaną przez badaną młodzież.

Strategie życiowe młodzieży wiejskiej rozpatruje Autorka w kontekście poczucia kontroli nad rzeczywistością lub jej braku. Typy strategii życiowych traktowane są złożenie dwóch elementów – poziomu aspiracji życiowych badanej młodzieży oraz związanych z nimi aktywnych bądź pasywnych działań. Czytelność wyszczególnionych kategorii działania podnosi przypisanie każdej z nich adekwatnego „bajkowego” reprezentanta. Przykładowo „bezwolny realista” – strategia powstała z połączenia bezradności ze średnimi aspiracjami życiowymi – to *kubuś puchatek*.

Badania stanowiące podstawę empiryczną pracy zakorzenione są w tradycji badań podłużnych prowadzonych przez tzw. zespół toruński. Autorski wkład Moniki Kwiecińskiej-Zdrenki do badań z roku 1998 na temat „Aspiracje i postawy życiowe młodzieży” i badań z roku 2001 na temat „Na progu dorosłości – portret i losy młodego pokolenia” dotyczył zagadnienia bezradności. W roku 1998 badaniu poddano młodzież piętnastoletnią, w drugim badaniu tę samą grupę trzy lata później. Celem badań podłużnych jest ukazanie dynamiki zjawiska stanowiącego przedmiot zainteresowań badawczych, w tym przypadku mowa jest o śledzeniu realizacji planów życiowych (Rozdział IV – *Zaplecze warsztatowe badań własnych*). Badania ukazują dynamikę zjawiska bezradności, rozumianej jako postawa życiowa. Autorka dokonuje wyodrębnienia tych aspektów sytuacji i planów życiowych młodych mieszkańców wsi, które określić można jako charakterystyczne dla tej grupy społecznej. Zabieg ten pozwala na zdefiniowanie zjawiska bezradności młodzieży wiejskiej, ukazanej w opozycji do bezradności młodzieży miejskiej, stwierdzenie częstotliwości jego występowania oraz źródeł.

Bezradność przedstawiona została w swego rodzaju trzech odmianach. Wyróżniona jest zatem niezaradność (nieporadność), bezradność w klasycznym ujęciu oraz pozorowana zaradność – zagubienie celu. Na przeciwległym biegunie znajduje się zaradność, jako styl działania młodych ludzi o wysokich aspiracjach życiowych, aktywnie działających na rzecz ich urzeczywistnienia (Rozdział V – *Sytuacje i plany życiowe piętnastolatków. W poszukiwaniu specyfiki wiejskiej*; Rozdział VI – *Bezradność młodzieży wiejskiej – struktura i dynamika zjawiska*).

Aktywni czy bezradni wobec własnej przyszłości? Młodzież wiejska na tle ogółu młodzieży to książka napisana przez socjologa, i taki właśnie – socjologiczny – punkt wi-

dzenia prezentująca. Autorka dokonuje analizy pojęcia bezradności jako cechy powszechnie przypisywanej młodzieży wiejskiej, związanej z zagadnieniem „wiejskiej mentalności”. Przez pryzmat tych dwóch zjawisk – bezradności i „wiejskiej mentalności” – tłumaczona jest niejednokrotnie problematyczna kwestia wsi polskiej. Monika Kwiecińska-Zdrenka definiuje niejako na nowo owe terminy, oczyszczając je z potocznych implikacji i intuicyjnych korelatów.

Lektura stanowi ciekawe doświadczenie czytelnicze, zarówno dla czytelnika zorientowanego w przedstawianej problematyce, jak i dla zainteresowanego, lecz mało kompetentnego w poruszanych kwestiach.

MAŁGORZATA KULIG